

مخاطب شناسی در امر به معروف و نهی از منکر با الگوگیری از سیره رضوی

یونس کشاورز یامچی^۱^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد گروه تربیت بدنی دانشگاه پیام نور تهران ایران

چکیده

هدف از امر به معروف و نهی از منکر آن است که مردم ارزش‌های اسلامی را بازشناخته و تحولات جهان را با ضوابط دین ارزیابی کنند و بکوشند زندگی جامعه را بر آن معیار تطبیق دهند و شخصیت افراد را بر اساس اسلام بشناسند (میرعظیمی، ۱۳۷۱، ۱۶۲). در کشوری که مردم حق اعتراض به گناه داشته باشند، گناهکار جرات قانون شکنی و تجاوز ندارد. زندان هر اندازه سخت باشد، به سختی زندان افکار عمومی نیست کسی که مورد طرد و تنفر مردم واقع شود، جهان پهناور برای وی تنگنای غیرقابل تحملی است (موسوی خرم آبادی، ۱۳۸۶، ۲۴۳). با نگاهی گذرا به سرنوشت بشر در می‌یابیم که امر به معروف و نهی از منکر از پیشینه‌ای به قدمت انسان برخوردار است. نخستین انسان دعوت کننده به نیکی بود و پس از او نیز پیام آوران وحی و پیروان مومنان در انجام این وظیفه مهم تلاش کردند که با ظهور واپسین فرستاده پروردگار شتاب بیشتری یافت و در گستره‌ای فراتر از همیشه پیاده شد نتیجه کوشش‌های خستگی ناپذیر حضرت محمد و یارانش شکل‌گیری جامعه‌ای نیرومند در مدینه بود که نمونه کامل حاکمیت ارزش‌های الهی به شمار می‌آمد. دانشمندان آگاهی که امام خمینی به عنوان نمونه کامل آن در روزگار ما، مردم را به انجام این وظیفه الهی فراخواند و جامعه را از بند استعمار شرق و غرب رهایی بخشید (مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، ۱۳۷، ۱۰-۹).

واژه‌های کلیدی: مخاطب شناسی، امر به معروف، نهی از منکر، سیره رضوی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

افراد بشر از عقاید، اخلاق و اعمال یکدیگر تاثیر می گیرند و انحراف هر فردی همچنانکه به خود او ضرر می رساند، به عنوان عضوی از اجتماع به جامعه نیز ضربه می زند همانطور که وجود یک مرض در بدن در صورت عدم درمان او را به هلاکت می رساند، عدم تامین سلامت اجتماع و جلوگیری نکردن از فساد اجتماعی جامعه را از هستی ساقط خواهد کرد. امر به معروف و نهی از منکر خود یک اصل عبادی، سیاسی، اجتماعی و اخلاقی است و اصل مسولیت استقرار حکومت اسلامی، جهاد در راه حفظ و استقلال امت اسلامی و سرزمین های اسلامی هم اساسا بر اصل امر به معروف و نهی از منکر استوار می باشد. بدین معنی که چون اجرای کامل قوانین اسلامی و ایجاد امت اسلامی و اصولا تحقق کامل اسلام بدون استقرار نظم و نظام اسلامی و حکومت اسلامی، امکان پذیر نیست (مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، ۱۳۷۲، ۸۵-۸۴).

هدف از امر به معروف و نهی از منکر آن است که مردم ارزش های اسلامی را بازشناخته و تحولات جهان را با ضوابط دین ارزیابی کنند و بکوشند زندگی جامعه را بر آن معیار تطبیق دهند و شخصیت افراد را بر اساس اسلام بشناسند (میرعظیمی، ۱۳۷۱، ۱۶۲). در کشوری که مردم حق اعتراض به گناه داشته باشند، گناهکار جرات قانون شکنی و تجاوز ندارد. زندان هر اندازه سخت باشد، به سختی زندان افکار عمومی نیست کسی که مورد طرد و تنفر مردم واقع شود، جهان پهناور برای وی تنگنای غیرقابل تحملی است (موسوی خرم آبادی، ۱۳۸۶، ۲۴۳).

با نگاهی گذرا به سرنوشت بشر درمی یابیم که امر به معروف و نهی از منکر از پیشینه ای به قدمت انسان برخوردار است. نخستین انسان دعوت کننده به نیکی بود و پس از او نیز پیام آوران وحی و پیروان مومنان در انجام این وظیفه مهم تلاش کردند که با ظهور واپسین فرستاده پروردگار شتاب بیشتری یافت و در گستره ای فراتر از همیشه پیاده شد نتیجه کوشش های خستگی ناپذیر حضرت محمد و یارانش شکل گیری جامعه ای نیرومند در مدینه بود که نمونه کامل حاکمیت ارزش های الهی به شمار می آمد. دانشمندان آگاهی که امام خمینی به عنوان نمونه کامل آن در روزگار ما، مردم را به انجام این وظیفه الهی فراخواند و جامعه را از بند استعمار شرق و غرب رهایی بخشید (مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، ۱۳۷، ۱۰-۹).

با توجه به اهمیتی که این دو فریضه بزرگ الهی دارد بخصوص در این زمانی که ما با تهاجم فرهنگی بسیار پیچیده و برنامه ریزی شده ای از سوی بیگانگان و بدخواهان انقلاب اسلامی روبهرو هستیم توجه و پرداختن به این موضوع مهم را بیشتر می نمایم. و از سوی دیگر با توجه به عشقی که در قلوب مردم نسبت به امام رضا هست، توجه به سیره ایشان در نحوه برخورد با معروف و منکر و طرز برخورد ایشان با مخاطب معروف یا منکر بسیار می تواند راهگشای ما در این زمینه باشد تا با الگوگیری از سیره ایشان بتوانیم به راهکارهای عملی در این زمینه دست پیدا کنیم.

تعریف معروف و منکر

هر عملی که موجب کمال و رشد آدمی شود و از نظر شرع و عقل ارزش شمرده شود، «معروف» و هر عملی که باعث انحطاط فرد و اجتماع گردد و ضد ارزش شمرده شود، «منکر» نامیده می شود. به معروف از آن جهت معروف، یعنی شناخته شده گفته شده که فطرت پاک آدمی، با آن آشنا و مانوس است و آن را می پذیرد (همان: ۳۷-۳۶). معروف و منکر از نظر اسلام محدود به حد معین نمی شود تمام هدف های اسلامی داخل در معروف است و تمام هدف های منفی اسلامی داخل در منکر است (مطهری، ۱۳۶۰، ۸۹-۸۸). امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک امر اجتماعی در موارد گوناگون جنبه ارشادی دارد و از این جهت نیز یک روش تربیتی اساسی است. انسان طبیعتا ارشاد را بهتر از دستور دادن تحمل می کند. ارشاد تماس دو نفر

یا دو گروه را بصورتی انسانی در می آورد. در مواقع ارشاد مساله روشن تر مطرح می گردد، و جوانب امر مورد مطالعه قرار می گیرد (حسینی سنگانی، بی تا).

ملاک شناخت معروف و منکر در قرآن

بهترین منبع برای شناخت معروف و منکر، قرآن کریم و احادیث معصومین است که ما در اینجا به ذکر آیه پرداخته تا اهمیت موضوع را متذکر شویم: «کنتم خیر أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف و تنهون عن المنکر و تؤمنون بالله». (شما بهترین امتی بودید که در میان مردم ظهور یافتید و امر به معروف و نهی از منکر می کنید و به خدا ایمان دارید).

در این آیه شریفه، امت اسلامی به عنوان بهترین امت معرفی شده است. و دلیل آن دو چیز ذکر شده: «امر به معروف و نهی از منکر» و «ایمان به خدا». نکته جالب توجه اینکه در آیه شریفه، امر به معروف و نهی از منکر بر ایمان به خدا مقدم داشته شده که نشانه اهمیت و عظمت این دو فریضه بزرگ الهی و بیانگر این است که این دو واجب، ضامن گسترش ایمان در میان جامعه بشری است و چنانچه این دو فریضه اجرا نشود، ریشه های ایمان در دل ها سست می گردد و پایه های آن فرو می ریزد (مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، ۱۳۷۲، ۱۶-۱۳).

اهمیت امر به معروف و نهی از منکر در اسلام

این دو از والاترین و شریفترین واجبات هستند و به وسیله این دو واجب، دیگر واجبات برپا می شود و در قرآن و روایات شریفه بر این دو فریضه ترغیب فراوانی با تعبیر مختلف شده است. از حضرت رضا نقل شده است که فرمود: پیامبر بارها می فرمودند: «هنگامی که امت من امر به معروف و نهی از منکر را واگذارند پس باید با خدا اعلان جنگ نمایند» (معاونت پژوهشی آثار امام خمینی، ۱۳۷۸، ۳). از آنجا که امر به معروف و نهی از منکر نگهدارنده دین و ضامن اجرای واجبات دینی است جایگاه آن برتر از جهاد در راه خدا می باشد (شمس علیی، بی تا). در جهان امروز علاوه بر برخی نظارتها و مراقبت های تخصصی که برعهده بعضی از موسسه ها و ادارات است، یک نظارت عمومی و ملی به تمام مردم واگذار شده تا حق انتقاد در کلیه امور را داشته باشند و لغزشها را تذکر دهند. این همان نظارت ملی است که جهان متمدن آن را به صورت عالی ترین اصل پذیرفته است و اسلام در چهارده قرن پیش پایه گذار آن بوده است (موسوی خرم آبادی، ۱۳۸۶، ۲۴۰-۲۳۹).

آثار امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر پدیده ای اجتماعی می باشد و ارزشمندترین آثار آن نیز در اجتماع نمود پیدا می کند از آن جمله: اجرای احکام اسلامی - عدالت اجتماعی - سازندگی - استواری نظام اسلامی - امنیت - تضعیف جبهه نفاق - پاکیزگی کسب و کار.

ویژگی های امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر مانند دیگر واجبات، شرایطی دارد که بدون آن شرایط امر و نهی واجب نمی شود. به طور کلی تکالیف الهی دارای دو نوع شرطند: ۱- شرایط عمومی: که برای همه تکالیف وجود دارد، مانند؛ بلوغ و عقل. ۲- شرایط

اختصاصی: که برای هر یک از تکالیف به طور جداگانه وجود دارد. امر به معروف و نهی از منکر نیز علاوه بر شرایط عامه تکلیف، دارای چند شرط اختصاصی است (مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، ۱۳۷۲، ۵۸). بر هر مسلمانی واجب است با دارا بودن شرایط زیر دیگری را به برآوردن واجبات اسلامی وادارد و از ارتکاب محرمات بازدارد: ۱- کسی که امر به معروف و نهی از منکر می کند باید خودش کار نیک و ناروا را بشناسد و به احکام اسلام آشنا باشد و واجبات و محرمات و شرایط را به خوبی بشناسد تا گمراه نشود و دیگری را به آن امر یا از آن نهی نماید. ۲- باید احتمال بدهد که امر و نهی در مرتکب جرم تاثیر می کند و او را باز می - دارد پس در صورتی که بدانیم که بر آن ترتیب اثر نخواهد داد واجب نیست. ۳- این وظیفه مقدس جایی واجب است که مرتکب گناه، تکرار گناه کند و قصد ادامه آن را داشته باشد پس اگر بدانیم خود او از کار زشت و ناروا دست کشیده و پشیمان گشته نهی لازم نیست. ۴- امر به معروف و نهی از منکر نباید باعث ضرر جانی یا آبرویی و یا مالی بر او یا خویشان و آشنایان او شود (میرعظیمی، ۱۳۷۱، ۱۷۰).

مراحل و شیوه های امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر برای خود مراتبی دارد که عبارت است از: ۱- قلبی: اظهار ناراحتی قلبی در مقابل منکر مانند روترش کردن، دوری کردن، روی گرداندن، ترک رفت و آمد و مانند این ها به طوری که به طرف بفهماند که از کار بد او ناراضی است و از او می خواهد که ترک کند. ۲- زبانی: اگر قلبی کافی نباشد باید به زبان بگوید و اگر به نرمی بهتر آید نباید تندی کند اول باید با موعظه و نصیحت جلو آید اگر موثر نبود با تندی و خشونت روبرو شود (همان: ۱۷۰-۱۶۹). می توانیم بگوییم یکی از بیماری های اجتماع امروز ما این است که برای گفتن بیش از اندازه ارزش قائل است البته گفتن خیلی ارزش دارد، تا گفتن و روشن کردن نباشد و تا نوشتن و تصریح کردن حقائق نباشد کاری نمی توان کرد (مطهری، ۱۳۶۰، ۵۰). ۳- عملی: اگر زبانی کافی نبود باید عملاً جلوگیری کند و نحوه اقدام و عمل بسته به اهمیت موضوع و مقدار تاثیر است. و این مراتب سه گانه از حدیث رسول اکرم استفاده شده است و باید به ترتیب اعمال شود به طوری که اگر مرتبه پیش برای وادار کردن و جلوگیری نمودن کافی باشد از مرتبه بعد استفاده نکند و نیز در هر یک از آن ها مراعات شدت و ضعف را نمود زیرا اگر آسانتر موثر بود از شدیدتر آن باید خودداری کند (میرعظیمی، ۱۳۷۱، ۱۷۰-۱۶۹). مرحله ای و تدریجی بودن از سنت های خدای متعال در آفرینش و بعثت پیامبران است. تبلیغ و امر به معروف و نهی از منکر به دو روش مستقیم و غیرمستقیم امکان پذیر است در حالیکه روش غیرمستقیم موثرتر و نافذتر است و اگر این روش پشتوانه روش مستقیم نباشد آن روش، کارائی و تاثیر نخواهد داشت. روش مستقیم همان تبلیغ ظاهری به وسیله گفتار و امثال آن می باشد، اما روش غیرمستقیم این است که مبلغ و یا آمر و ناهی خود به آنچه می گوید عامل باشد که عمل و رفتار چنین شخصی بیشتر از گفتار او دیگران را به سوی معروف و نیکی ها فرا می خواند و از منکر باز می دارد (مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، ۱۳۷۲، ۶۹-۶۸).

مخاطب شناسی در امر به معروف و نهی از منکر

مخاطب شناسی و تحلیل شخصیتی مخاطبانی که در یک جامعه زندگی می کنند می تواند در امر برنامه ریزی و سپس تعمیم دادن امر به معروف و نهی از منکر در جامعه بسیار مفید واقع شود؛ چراکه انسان شناسی و شناخت درست و عمیق از مخاطب در انجام هر چه بهتر این فریضه کمک می کند. مخاطب ما برای اینکه به اوامر و نواهی ما توجه نماید باید شخصیت آمر و ناهی قابلیت پذیرش را از سوی مخاطب داشته باشد و اعتماد کافی به او داشته باشد. هر مبلغی که قصد امر به معروف و نهی از منکر داشته باشد باید خود معروف و منکر را به خوبی بشناسد، تجربه کافی در برقراری ارتباط موثر داشته باشد، زمان و مکان مناسب را در انتقال پیام انتخاب نماید، موقعیت شناس باشد، به وضع ظاهری خود توجه کافی داشته باشد. در صورتی که از

تخصص، تجربه، علم، شناخت زمان و مکان، موقعیت، جذابیت ظاهری و آراستگی بدنی برخوردار باشد میزان تاثیرگذاری او بر مخاطب بیشتر خواهد بود (کجباف، ۱۳۸۹، ۴-۳).

اگر ارتباط اثربخشی بین مخاطب و شخص آمر یا ناهی برقرار شود می‌تواند بیشترین تغییر را در میزان دانش، فهم، نگرش، رفتار، احساس و عواطف مخاطب ایجاد نماید. پس ارتباط موثر یک فاکتور برای جذب و پایبند ساختن مخاطب است. در گام بعد باید نسبت به مخاطب خود، احترام، احساس مسئولیت، دلسوزی و شناخت درست داشته باشد که در واقع این مولفه نشانه محبت و دوست داشتن مخاطب است و اگر مخاطب به این درک برسد که بر اساس محبت، به خیر و نیکی دعوت می‌شود پذیرای دستورات فرد آمر یا ناهی می‌شود. توجه به جهات عاطفی مخاطب زمینه را برای پذیرش امر و نهی هموار می‌سازد. در راستای انجام این فریضه بسیار مهم و حیاتی توجه به نکات زیر الزامی است که عبارتند از:

۱- توجه به عامل سن: از مهمترین عواملی که ما را در انجام موفقیت‌آمیز این فریضه می‌تواند یاری نماید توجه به سن مخاطب است چرا که مخاطب در سنین متفاوت دارای ویژگی‌ها، سلیق، عقاید، طرز رفتار خاص و حتی از قالب واژگانی خاصی که اقتضای سن خود است استفاده می‌کند. در حقیقت عامل سن، عاملی است که در ترکیب با عوامل دیگری چون، تحصیلات، شغل، خانواده و ... ممکن است تفاوت‌های بسیاری در افراد ایجاد نماید (سجودی، ۱۳۸۴، ۵).

۲- تحصیلات و شغل: عامل شغل و تحصیلات نیز نقش مهمی در میزان توانمند ساختن فرد نسبت به انجام نقش‌های اجتماعی به صورت هرچه صحیح‌تر نقش دارد چرا که به ازای وقت و هزینه‌ای که برای آموزش افراد صرف می‌شود در انتها این انتظار را در دیگران ایجاد می‌کند که این شخص به لحاظ شخصیتی و فردی دارای کمالات باشد و عامل به اصول اخلاقی باشد.

۳- جنسیت: مورد جنسیت به نظر می‌رسد از عواملی باشد که در مخاطب‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر باید بدان توجه نمود چرا که زنان و مردان با توجه به تفاوت‌هایی که در ساختار مغز و امور زیستی دارند شیوه‌ها و طرز برخوردهای متفاوتی را می‌طلبند.

۴- موارد جغرافیایی و باورهای بومی: منطقه جغرافیایی و باورهای بومی در این زمینه تاثیر بسزایی دارد و برای جذب مخاطب از این مسیر، استفاده از شبکه‌های محلی با گویش‌های خاص هر قوم به نظر عامل مهمی در مخاطب‌شناسی و جذب مخاطب دارد.

۵- موقعیت اجتماعی- اقتصادی: توجه به طبقه‌های اجتماعی که به نوعی تحت تاثیر شرایط اقتصادی می‌تواند باشد و به عوامل دیگری چون شغل نیز ارتباط پیدا می‌کند کمک شایانی در شناخت مخاطب دارد.

۶- شناخت شخصیت مخاطبان: توجه به ویژگی‌های شخصیتی مخاطب و اینکه مخاطب متعلق به کدام تیپ شخصیتی است و از چه میزان سلامت روانی برخوردار است می‌تواند فرد آمر و ناهی را در پیشبرد اهدافشان یاری نماید (کجباف، ۱۳۸۹، ۱۰).

۷- استفاده از ابزار مناسب ارتباطی: با توجه به این نکته که شیوه‌ها و مراتب امر به معروف و نهی از منکر متفاوت است در نتیجه برای هر کدام باید از ابزار مناسب آن استفاده کند (باقی، ۱۳۸۹، ۲۱).

۸- شناخت زمان و مکان و شیوه‌های مناسب: انسان همیشه آمادگی شنیدن امر به معروف و نهی از منکر را ندارد، باید به دنبال موقعیت‌های مناسب بود یا موقعیت‌های مناسب را ایجاد نمود (کجباف، ۱۳۸۹، ۱۴).

سیره امام رضا در مخاطب‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر

در نظام رضوی به انسان به عنوان موجودی الهی و عنصری خدایی نگریسته شده است که کانون برتری‌ها و فضایل اخلاقی و در بردارنده‌ی روحی الهی و جاودانی است که در نهایت به سوی خداوند بازمی‌گردد. بنابراین، رابطه با انسان و ارج نهادن به او، رابطه‌ی با خالق و ارج نهادن نسبت به پروردگار می‌باشد. پس هر انسانی برای انسان دیگری به منزله‌ی پلی برای رسیدن به خداوند است. بنابراین، از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) والایی و ارزش انسان به منزله‌ی پایه و اساس قرار می‌گیرد و قوانین دیگر با توجه به این عمل تدوین می‌شود. (www.parsianforum.com) امام رضا فردی خوشرو و خوش‌برخورد بود. از این‌رو، با هر مسلمانی به سادگی رابطه برقرار می‌کرد و راه دوستی را با او باز می‌نمود و همگان با آن حضرت به زودی انس می‌گرفتند و می‌توانستند به خانه ایشان رفت‌وآمد نمایند، در کنارشان بنشینند و هم‌سخن شوند. هم‌چنین به هیچ کس به دیده تحقیر نمی‌نگریست. از این جهت، سخنان و خطابات آن بزرگوار به مردم، دوستان و شیعیان و حتی غلامان و خدمتکارانش احترام‌آمیز و چنان بود که گویی با اهل‌خانه خود معاشرت دارد. از این‌رو، آن حضرت در یکی از سخنانش در همین راستا چنین می‌فرماید: محبت نسبت به مردم و اظهار دوستی به آنان نیمی از عقل می‌باشد. (www.tebyan-zn.ir)

سیره عملی امام رضا در مورد فریضه امر به معروف و نهی از منکر

برای ملموس‌تر ساختن سخنانی که بیان شد نمونه داستانی از نحوه برخورد ایشان ذکر می‌شود تا فهم مساله راحت‌تر گردد: به دستور مامون علمای برجسته از فرقه‌های گوناگون در مجالس مناظره حاضر می‌شدند و امام رضا با آن‌ها مناظره و بحث می‌کرد. در یکی از این مجالس «عمران صابی» که از دانشمندان بزرگ بود حاضر شد و درباره‌ی توحید خدا با امام رضا به بحث پرداخت هر سوالی که او مطرح کرد امام با استدلال‌های روشن و قطعی، جواب می‌داد بحث و مناظره به اوج خود رسیده بود که هنگام نماز ظهر فرا رسید امام رضا به مامون فرمودند: «الصلاة قد حصرت» (وقت نماز فرا رسیده) عمران صابی گفت: «يَا سَيِّدِي لَا تَقْطَعُ عَلَيَّ مَسْأَلَتِي فَقَدْ رَقَّ قَلْبِي» ای آقای من! پاسخ سنوالم من را قطع نکن. اکنون قلب من نازک گشته است (آمادگی پذیرش حقیقت را یافته است) امام رضا تحت تاثیر احساسات عمران صابی قرار نگرفت و فرمود: «نصلي و نعود» نماز می‌گذاریم و سپس بازمی‌گردیم. امام رضا با همراهان برخاستند و نماز خواندند و پس از نماز به همان مجلس باز گشته و به بحث و بررسی ادامه دادند (کامرانی‌راد، بی‌تا).

با نگاه به نمونه عملی که از نحوه برخورد امام رضا با فریضه امر به معروف آمده و با توجه به ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری امام رضا نکته مشهود این است که، امام رضا سال‌ها قبل از اینکه علوم روانشناسی و جامعه‌شناسی دنیا شکل بگیرد و به صورت مدون درآید دقیقاً بر اساس معیارهای امروزی عمل می‌کردند و سعی می‌کردند آنچه را که به دیگران سفارش می‌نمایند خود در عمل آن را انجام دهند. در حقیقت سیره ایشان بیشتر متکی بر شناخت مخاطب و انجام عملی آن رفتار بوده است. ایشان با جذابیت‌های رفتاری و اخلاقی که در وجود خویش پرورش داده بودند این توان را داشتند که هم دوست و هم دشمن را به طرف خویش جذب نمایند و او را مجاب به انجام کاری یا نهی از کاری نمایند در حقیقت نظام اخلاقی ایشان بیشتر بر حقوق انسانی استوار است و هنگامی که کوچکترین حقوق انسان‌ها رعایت شود این عمل درست همان رعایت حال مخاطب است که انجام آن ناشی از شناخت صحیح و دقیق جامعه و مخاطب است.

راهکارهای پیشنهادی

همه مردم در ایجاد فضای سالم زندگی فردی و اجتماعی نسبت به یکدیگر مسئولیت دارند، به همین دلیل، ضرورت دارد به منظور برپایی نظام اجتماعی متناسب با ارزش‌های الهی و انسانی، همه ناظر یکدیگر باشند (همان: ۲). در این مسیر به نظر می‌رسد با به کار بستن موارد زیر بتوان به مقصود دست یافت:

۱- دست یافتن به دانش انسان‌شناسی: انسان‌شناسی علم مطالعه انسان و فرهنگ است، انسان‌شناس برخلاف گیاه‌شناس و یا جامعه‌شناس و یا جانورشناس، پیش از هر چیز با یک نوع یگانه یعنی انسان اندیشه‌ورز سرو کار دارد (امام جمعه‌زاده، ۱۳۸۸، ۸۰).

۲- استفاده از برنامه‌های آموزشی: برنامه‌ها و کارگاه‌های آموزشی سبب می‌شود تا مخاطب شناخت بیشتری نسبت به مسائل پیدا نماید و صاحب ذهنی تحلیلگر باشد که در این صورت متوجه ساختن مخاطب به مضرات ترک نمودن امر به معروف و نهی از منکر تسهیل شده و با ایجاد این دغدغه در ذهن او در حقیقت ما یک گام به سوی جذب مخاطب برداشته‌ایم.

۳- استفاده از فطرت زیباخواه و کمال‌جوی انسان: انسان به طور طبیعی از زشتی‌ها گریزان است و همیشه به زیبایی می‌اندیشد و طالب زیبایی‌هاست اما مخاطب به این باور نرسیده است که منکرات کنونی جامعه سبب انحراف و به فساد کشیدن آن شده است در حقیقت مخاطب فعلی دچار یک نوع تسامح و روزمره‌گی شده است که به راحتی چشم خود را بر منکرات می‌بندد و حس زیبادوستی خود را به کنکاش و انمی‌داری دارد تا در نهایت به دنبال رفع این عوامل فساد از جامعه و از اطرافیانش باشد.

۴- سیره عملی: با توجه به رفتار امام رضا در برخورد با تمامی اقشار جامعه و سعی ایشان در نهادینه ساختن عمل به معروف‌ها و اجتناب از منکرات در زندگی و رفتار خویش، این نکته را به ما گوشزد می‌کند که انجام عملی معروف و ترک منکرات بسیار راهبردی‌تر از باقی شیوه‌ها است.

نتیجه‌گیری

امر به معروف و نهی از منکر فریضه‌ای است که به صراحت در قرآن ذکر شده و به سبب تاکیدهای مکرر در قرآن، قانون‌گذار نیز این فریضه را به عنوان یکی از اصول قانون اساسی در قانون گنجانده تا این امر که حیات جامعه بدان وابسته است از ضمانت اجرایی لازم برخوردار باشد. جامعه تا زمانی که از اصل امر به معروف و نهی از منکر الهام می‌گیرد چونان آب روانی است که در عین حفظ ارزش‌های اسلامی به مسیر خود ادامه داده و در بین مسیر نیز تمامی فسادها از بین می‌رود. برای انجام این فریضه نیاز به شناخت مسائل روز جامعه و شناخت مخاطب به شدت احساس می‌شود. اسلام بر انجام بی‌چون و چرای این فریضه تاکید دارد چرا که امر به معروف و نهی از منکر، تمام ابعاد زندگی انسان‌ها را شامل می‌شود و کلید دستیابی به مدینه فاضله و صیانت جامعه از رذایل، انجام این فریضه الهی است. از آنجا که انسان به عنوان اشرف مخلوقات از ساختار بسیار پیچیده‌ای برخوردار است که دایما با تغییر شرایط پیرامونش دستخوش تغییر و تحول می‌شود شناخت صحیح و دقیق از انسان ما را در انجام هر چه بهتر این فریضه یاری می‌رساند. برای انجام امر به معروف و نهی از منکر، شخص آمر و یا ناهی باید مسائل و عوامل بسیاری را مدنظر داشته باشد تا به موفقیت نایل آید؛ از جمله آن موارد توجه به شخص مخاطب، شخصیت او، توانایی‌ها، رده سنی، موقعیت اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی او است. برای دستیابی به این موارد لازم است شخص مبلغ از دانش روانشناسی، جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی به صورت کامل بهره‌مند باشد و به نوعی در این امور تخصص یافته باشد چرا که این علوم شناخت دقیقی از انسان‌ها، شخصیت آن‌ها و نقاط ضعف و قوتشان به فرد می‌دهد که شخص آمر یا ناهی با در نظر گرفتن این موارد می‌تواند دعوت به خیر و نیکویی نماید. در شناخت مخاطب، ویژگی‌های روانی و روحی و عاطفی تاثیر بسزایی در موفقیت دارد تا مخاطب از حیث روحی و روانی و عاطفی آماده نباشد و نوعی خودانگیختگی در او پدیدار نشود و فرد به نوعی باور و خودانگیزی نرسد و درونش پذیرای معروف نگردد هرگونه اقدامی در این راستا بی‌نتیجه خواهد بود.

فهرست منابع و مآخذ

- ۱) امام جمعه زاده، سیدجواد؛ صادقی، زهرا، «رویکرد انسان‌شناختی و جایگاه آن در دیدگاه پست مدرن»، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر رضا، شماره سوم، ۱۳۸۸، ص ۷۵-۱۰۰.
- ۲) باقی، عبدالرضا، «بررسی چالش‌ها و موانع ترویج و احیاء امر به معروف و نهی از منکر»، ۱۳۸۹.
- ۳) حسنی‌سنگانی، عبدالحکیم، «امر به معروف و نهی از منکر در اسلام»، www.khedu.ir، بی‌تا.
- ۴) سجودی، فرزانه، «جامعه‌شناسی زبان و مساله زبان رادیو»، تهران، دانشگاه هنر، ۱۳۸۴.
- ۵) سیدی، محبوبه؛ عرب‌هاشمی، ملیحه، «شناسایی نقش و جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه و آثار استاد مطهری و نقش دانشگاه در ترویج و توسعه آن»، ۱۳۸۹.
- ۶) شمس‌علی‌ئی، مریم، «جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در قرآن و سنت»، www.ido.ir، بی‌تا.
- ۷) کامرانی‌راد، امیرحسین، «امر به معروف و نهی از منکر در گفتار و سیره معصومان»، www.abdoljavad.mihanblog.com، بی‌تا.
- ۸) کجیاف، محمدباقر، «شیوه‌های نوین امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه روانشناسی و اسلام»، ۱۳۸۹.
- ۹) مرادی، هاجر، «شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر در محیط دانشگاه»، ۱۳۸۹.
- ۱۰) مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، امر به معروف و نهی از منکر، نیروی مقاومت بسیج سپاه، چاپ دوم، ۱۳۷۲.
- ۱۱) معاونت پژوهشی موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه امام خمینی، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ چهارم، ۱۳۷۸.
- ۱۲) میرعظیمی، سیدجعفر، دو فریضه بزرگ امر به معروف و نهی از منکر، قم، مولف، چاپ اول، ۱۳۷۱.
- ۱۳) موسوی خرمی، سیدمصطفی، سیره و اندیشه حضرت زینب، قم: انتشارات دانشگاه قم، چاپ دوم، ۱۳۸۶.
- ۱۴) مطهری، مرتضی، تاثیر عنصر امر به معروف در نهضت امام حسین، ۱۳۶۰.
- ۱۵) همایون، محمدهادی؛ مطهری‌نیا، محمود، «مساله امر به معروف و نهی از منکر در آخرازمان جمهوری اسلامی و حکومت جهانی امام عصر»، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، شماره ۶، ص ۱۸۸-۱۶۱، ۱۳۸۸.
- ۱۶) www.parsianforum.com
- ۱۷) www.tebyan-zn.ir

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی